

Opinnäytetyö (AMK)

Esittävä taide/ Musiikki

2021

Johanna Tikkanen

TRANSIHMISTEN LAULUNOPETUS

– kokemuksia laulutunneilta ja ohjeita opettajille



OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Esittävä taide/ Musiikki

2021 | 23 sivua, 1 liitesivu

Johanna Tikkanen

TRANSIHMISTEN LAULUNOPETUS

kokemuksia laulutunneilta ja ohjeita opettajille

Opinnäytetyössä on kaksi osiota, taiteellinen ja kirjallinen. Taiteellinen osuus on Armindan rooli W.A. Mozartin oopperassa La Finta Giardiniera, joka esitettiin Sigyn-salissa 5.–9.4.2019. Taiteellisen osion painotus on 2/3 koko opinnäytetyöstä.

Kirjallisessa osuudessa selvitetään, millaisia kokemuksia transihmisillä on oman äänensä käyttämisestä, ja miten sukupuolisensitiivinen opettaja voisi tarjota heille mahdollisimman miellyttäviä ja hyödyllisiä laulutunteja.

Opinnäytetyössä tarkastellaan sukupuolen moninaisuuden käsitteitä, äänen muuttumista sukupuolenkorjausprosessissa, ja niitä vähiä neuvoja mitä toistaiseksi translaulajien opettamisesta on löydettävissä. Lisäksi haastateltiin neljää transtaustaista laulajaa. Heiltä kysyttiin, miten heidän äänensä oli muuttunut, millaisia kokemuksia heillä oli laulutunneilla tai kuorossa laulamista, ja millaisia ohjeita ja toiveita heillä on esittää laulunopettajille.

Kunkin oppilaan yksilölliset tarpeet huomioon ottava, tuoreimpaan tutkimukseen nojaava ja asianmukaisella termistöllä varustautunut opettaja voi odottaa edistävänsä parhaiten oppilaidensa äänellistä kehitystä ja itseilmaisun parantamista. Lähdemateriaalin ja haastattelun tuloksia voi soveltaa ja hyödyntää kuka tahansa, joka on kiinnostunut lisäämään tietoisuuttaan sukupuolten moninaisuudesta.

ASIASANAT: musiikkipedagogiikka, laulunopetus, transihmiset, sukupuoli-identiteetti, sukupuolisensitiivisyys

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Performing Arts/ Music

2021 | 23 pages, 1 appendix

Johanna Tikkanen

SINGING TEACHING OF TRANS PEOPLE

Experiences from singing lessons and instructions for teachers

The thesis has two sections, artistic and literary. The artistic section is Arminda's role in W.A. Mozart's opera *La Finta Giardiniera*, which was performed in Sigyn Hall on 5-9 April 2019 in Turku. The artistic section has a weight of 2/3 of the entire thesis.

The written section examines the experiences that trans people have of using their own voice, and the gender-sensitive teacher can offer them singing lessons that are as pleasant and useful as possible.

The thesis clarifies the concepts related to gender diversity, the change of voice in the gender reassignment process and the few advice that can be found so far about teaching trans singers. In addition, four singers with trans backgrounds were interviewed as a research method. They were asked how their voice had changed, what experiences they have had in singing lessons or singing in choirs, and what kind of instructions and wishes they have for singing teachers.

A teacher who takes into account the individual needs of their students, bases their lessons on current research, and uses appropriate terminology, should expect the best results in their students' vocal development and improved self-expression. The results of the source material and interview can be applied and utilised by anyone interested in raising their awareness of gender diversity.

KEYWORDS: music pedagogy, trans people, gender identity, gender sensitivity

SISÄLTÖ

SISÄLTÖ	4
LIITTEET	4
SANASTO	5
1 JOHDANTO	7
2 YLEISTÄ TIETOA SUKUPUOLI-IDENTITEETEISTÄ	9
2.1 Sukupuolten moninaisuus	9
2.2 Sukupuolisensitiivisyys	10
3 MEDIKAALINEN TRANSITIO JA SEN VAIKUTUS ÄÄNEEN	11
3.1 Female to male, FTM	12
3.2 Male to female, MTF	12
3.3 Translaulajien kokemuksia äänen muuttumisesta	13
4 TRANSIHMINEN LAULUTUNNILLA	15
4.1 Sosiaalinen vuorovaikutus	16
4.2 Opettaja laulunopiskelijan oman äänen löytämisen tukena	18
4.3 Ääniharjoituksia	20
5 LOPUKSI	22
LÄHTEET	23

LIITTEET

Liite 1.Linkki opinnäytetyön taiteelliseen osioon

SANASTO

binääri	kaksinapainen, tässä yhteydessä termillä viitataan sukupuolten mies-nais-jaotteluun
blendata	sulautua, transihmisillä tulla oletetuksi identiteettinsä mukaisen sukupuolen edustajaksi
cisihminen (-nainen, -mies)	henkilö, jonka oma kokemus sukupuolesta vastaa sitä, joka hänelle on syntymässä määritelty
juridinen sukupuoli	sukupuolimerkintä virallisissa tietokannoissa ja asiakirjoissa, kuten väestötietojärjestelmässä ja passissa
kehodysforia, äänidysforia	lääketieteellisesti diagnosoitava tila, jossa kehon tai äänen ristiriita sukupuoli-identiteettiin aiheuttaa jatkuvaa ahdistusta
muunsukupuolinen	sukupuolen moninaisuuteen kuuluu, että jotkut eivät koe kumpaakaan kahdesta yleisimmästä sukupuolesta omakseen; muunsukupuolinen ihminen voi olla sekä mies että nainen, jotakin mieheyden ja naiseuden väliltä tai sitten kokonaan tämän jaon ulkopuolella; kaikki binäärisen sukupuoli-identiteetin ulkopuolella olevat eivät koe termiä sukupuoli-identiteetiksi
sukupuolen ilmaisu	sukupuolen ilmaisu on kaikkea sitä tietoista ja tiedostamatonta toimintaa, jolla ihmiset ilmaisevat itselleen ja muille sitä, ovatko he naisia, miehiä, vai jotain muuta; erilaisia ilmaisun tapoja, jotka ovat kulttuurissamme sukupuolittuneita, ovat esimerkiksi vaatetus, muu ulkonäkö, puhetyyli, ilmeet, ja eleet
sukupuoli-identiteetti	ihmisen oma kokemus sukupuolestaan
sukupuolten moninaisuus	sukupuoli ja sen kokemus on moninainen ilmiö, johon vaikuttavat geneettiset, hormonaaliset, kehitykselliset, fysiologiset, psykologiset, kulttuurilliset ja sosiaaliset seikat
transihminen	henkilö, jonka oma kokemus sukupuolesta ei vastaa sitä, joka hänelle on syntymässä määritelty; transsukupuolisuuden esiintyvyydeksi arvioidaan tavallisesti noin 0,5–1,3 % väestöstä
transmaskuliini(nen), transfeminiini(nen)	jotkut binäärin väliin tai ulkopuolelle sijoittuvat transihmiset määrittelevät itsensä transmaskuliiniksi tai -feminiiniksi; esimerkiksi transmaskuliini voi olla henkilö, joka on syntymässä määritelty tytöksi ja on myöhemmin

transitioitunut, mutta ei koe miehen tai transmiehen identiteettiä omakseen; termit voivat myös toimia kattotermeinä siten, että esimerkiksi transmaskuliinisia voidaan ajatella olevan kaikkien transihmisten, jotka ovat ainakin joiltakin osin muuttaneet sukupuolirooliaan maskuliinisemmaksi

transmies	syntymässä tytöksi määritelty henkilö, joka on muuttanut tai on muuttamassa kehoaan ja/tai sukupuolirooliaan maskuliiniseksi; transmies voi olla sukupuoli-identiteetiltään esimerkiksi mies, transtaustainen mies tai transmies
transnainen	syntymässä pojaksi määritelty henkilö, joka on muuttanut tai on muuttamassa kehoaan ja/tai sukupuolirooliaan feminiiniseksi; transnainen voi olla sukupuoli-identiteetiltään esimerkiksi nainen, transtaustainen nainen tai transnainen

(Seta 2021) (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021)

1 JOHDANTO

Opintojeni alkuvaiheessa minua lähestyi transtaustainen laulaja, joka ehdotti opinnäytetyöni aiheeksi transihmisten laulunopetusta. Nykyään yhä useammat uskaltavat laulutunneille, mutta aihe on vielä monille opettajille vieras, ja siitä on toistaiseksi puhuttu ja kirjoitettu melko vähän Suomessa ja muualla maailmalla. Kiinnostuin aiheesta, sillä haluan kaikilla elämäni alueilla olla edistämässä tasa-arvoa ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta, ja pidän suurena menetyksenä Suomen kuoroille ja koko musiikkimaailmalle, jos täällä ei osata hyödyntää koko sitä musikaalisuuden ja erilaisten äänten ja näkökulmien potentiaalia, jota maasta löytyy.

HLBT+-aktivismiin ansiosta ennen piilotettu ja vaiettu sukupuolen ja seksuaalisuuden kirjo on alkanut saada enemmän tilaa yhteiskunnassa, ja vähemmistöjen edustajat uskaltavat tuoda itseään esille erilaisin itseilmaisun keinoin. Laulunopettajat saavat työssään kohdata monenlaisia ihmisiä monenlaisista lähtökohdista. Osaamme varautua siihen, että luottamuksellisen opettaja-oppilassuhteen rakentamisessa vaaditaan molemminpuolista kunnioitusta ja hyvää tahtoa. Haluan ainakin uskoa, että luottamuksen syntymisessä ei nykyaikana laulajan tai laulunopettajan seksuaalisella suuntaumuksella ole merkitystä. Homot, heterot, bi-, pan- ja aseksuaalit laulajat hakevat kaikki hyvää laulutekniikkaa ja musiikillista ilmaisua, eikä laulutunteja ole tarpeen räätälöidä eri tavalla eri suuntaumuksille sen enempää kuin piano- tai sellotuntejakaan. Sukupuolivähemmistöjen kohdalla tilanne on kuitenkin toinen, sillä sukupuolen ilmaisu – joko tietoisesti tai tiedostamatta – on lähes aina jollain tavalla osa esiintymistä, ja sukupuolen korjaushoitoihin hakeutuvilla ääni muuttuu tavallisesti prosessin aikana dramaattisesti.

Työssäni laulopedagogina minulla on mahdollisuus edistää luottamuksellisen opettaja-oppilassuhteen syntymistä ja kirjaimellisesti vahvistaa sellaisia ääniä jotka usein jäävät kuulumattomiin, jos osaan olla asiantunteva, turvallinen, ja sukupuolisensitiivinen opettaja. Tässä opinnäytetyössä pyrin selvittämään, miten minun tulisi laulutunnilla kohdata transtaustainen laulaja ja miten voisin antaa hänelle mahdollisimman miellyttävän ja hyödyllisen oppitunnin.

Haastattelin transmaskuliinitaustaisia laulajia ja pyysin heitä kertomaan kokemuksistaan liittyen oman äänensä kehitykseen, laulamiseen, ja laulutunneilla käymiseen. Haastattelujen lisäksi tärkeimpinä lähteinä minulla on Demian Seesjärven

YAMK-opinnäytetyö transmiesten äänen muutoksesta ja Emerald Lessleyn väitöstutkimus translaulajien opetuksesta.

2 YLEISTÄ TIETOA SUKUPUOLI-IDENTITEETEISTÄ

Nostan tässä esille muutaman termin, ja suosittelen lämpimästi tutustumaan esimerkiksi Setan nettisivuilla (Seta) olevaan kattavampaan listaan. Sieltä löytyy termistöä ja tietoa myös erilaisista seksuaalisista suuntautumisista. Sukupuoli-identiteetti ja seksuaalinen suuntautuminen ovat kaksi toisistaan erillä olevaa asiaa. Useassa haastattelussa nousi esille myös toive siitä, että laulutunnilla ja yhteiskunnassa yleisemmin otettaisiin paremmin huomioon seksuaalivähemmistöt, eikä tehtäisi aina automaattisesti hetero-olettamusta yleisessä keskustelussa, esimerkiksi silloin, kun maalaillaan mahdollista rakkauslaulun kohdetta eläytymisen avuksi laulutunnilla.

Termistössä on paljon lainoja englannista ja se kehittyy koko ajan uusien tutkimusten ja transyhteisön omien käytäntöjen myötä, esimerkiksi sanaa "transseksuaali" ei juuri enää käytetä, ei myöskään käsitteitä "biologinen nainen/mies" lääketieteen ulkopuolella. Ihmisen "biologia" käsittää hänen koko kehonsa, ja vaikka jotkut kehon ominaisuudet eivät vastaisi hänen sukupuoli-identiteettiään, se ei tarkoita, etteivätkö toiset kehon osat voisi niin tehdä (Seesjärvi 2015, 27). Aivot, joissa ihmisen persoonallisuus syntyy, ovat osa hänen kehoaan. Samoin tiukkaa binääriä korostavat ja vahvistavat käsitteet, kuten "vastakkainen sukupuoli" alkavat jäädä historiaan. Laulunopettajienkin on hyvä pysyä aktiivisesti kärryillä korrektista kielenkäytöstä.

2.1 Sukupuolten moninaisuus

Sukupuolen muodostuminen on moninainen ilmiö, johon vaikuttavat lukuiset biologiset, kehitykselliset ja kulttuurilliset seikat. Kaikilla tasoilla geeneistä ulkoisiin sukuelimiin ja ihmisten toteuttamiin sukupuolirooleihin esiintyy luonnollista variaatiota. Jo osa lapsista identifioituu eri sukupuolten rooleihin, ja pienelle osalle tämä identifioituminen kasvaa nuoruusikään tultaessa pysyväksi sukupuoliristiriidaksi (Lääkäriliitto). Joillekin tämä saattaa tarkoittaa myös sitä, että ei koe kuuluvansa kumpaankaan kahdesta yleisimmästä sukupuolesta. Muunsukupuolinen ihminen saattaa haluta transitoitua, vaikka ei pyrkisikään elämään täysin naisen tai miehen roolissa. Monissa kulttuureissa kautta aikojen "kolmannen sukupuolen" edustajilla on ollut roolinsa mytologiassa ja yhteiskunnassa, esimerkkeinä antiikin Kreikan androgyynit (Brisson 2017) ja Intian

tritiya-prakriti (Mathur 2018). Myös useissa nykyisissä tai historiallisissa kulttuureissa esiintyvien, avioliiton ja suvun jatkamisen ulkopuolelle jäävien roolien kuten eunukkien tai uskonnonharjoittamiselle elämänsä pyhittäneiden shamaanien ja neitsytpapittarien on saatettu katsoa edustavan kolmatta sukupuolta.

Sukupuolen ilmaisussa ihminen voi pyrkiä myötäilemään sukupuoli-identiteettiään tai eläytymään tietoisesti toisenlaisiin identiteetteihin.

2.2 Sukupuolisensitiivisyys

”Yhdenvertaisuuslain mukaan viranomaisten, koulutuksen järjestäjien, oppilaitosten ja työnantajien täytyy edistää yhdenvertaisuutta kaikessa toiminnassaan” (Karvinen & Venemäki 2019). Siksi myös kunnallisten ja yksityisten musiikkioppilaitosten tulisi pyrkiä sukupuolivähemmistöjen yhdenvertaisuuden toteutumiseen huolehtimalla, että hallinnossa ja opetuksessa noudatetaan sukupuolisensitiivisyyttä. Sukupuolisensitiivisyys ei tarkoita sitä, että pyrittäisiin täydelliseen neutraaliuteen ja vaiettaisiin ja kielletäisiin sukupuolten olemassaolo, vaan sitä, että annetaan jokaiselle tilaa määritellä ja sanallistaa itse oma kokemuksensa sukupuoli-identiteetistään, ja sen jälkeen käytetään tätä sanastoa hänen kanssaan ja hänestä puhuttaessa. Myös esimerkiksi neutraalien wc-tilojen löytyminen oppilaitoksesta on tärkeää yhdenvertaisuuden ja sukupuolisensitiivisyyden toteutumiselle.

3 MEDIKAALINEN TRANSITIO JA SEN VAIKUTUS ÄÄNEEN

Kansainvälisissä hyvän hoidon suosituksissa todetaan, että mitään sukupuolen moninaisuuden ilmenemismuotoa itsessään ei tulisi enää missään pitää sairautena. Stereotyyppisistä sukupuolirooleista ja sukupuolen ilmaisusta poikkeaminen on ”yleinen ja kulttuurisesti monimuotoinen inhimillinen ilmiö, jota ei pidä arvioida luontaisesti patologiseksi tai negatiiviseksi” (Standards of Care V7, 5). Tinksu Wessman (2021) toteaa artikkelissaan transihmisten representaatiosta cissukupuolisten tekemässä taiteessa, että ”Yleisin virhe, jonka cisihmiset tekevät, on se, että he ajattelevat sukupuolen olevan keskeinen ongelma transihmisille. Se ei ole. Keskeinen ongelma on se, että meidän sukupuolemme – olkoon se mikä tahansa – on ongelma cisihmisille” (Wessman 2021.)

Mikään sukupuoli-identiteetti itsessään siis ei ole sairaus tai ongelma, joka pitäisi korjata. Mutta silloin, jos ristiriita oman sukupuoli-identiteetin ja syntymässä määrätyn sukupuolen roolien, kulttuurillisten normien ja/tai kehon välillä aiheuttaa toistuvaa ahdistusta ja haittaa elämälle, puhutaan sukupuolidysforiasta tai sukupuoliristiriidasta, ja se on tila, joka voidaan diagnosoida ja jota voidaan hoitaa antamalla mahdollisuus transitoitua juridisesti ja medikaalisesti identiteettinsä mukaiseen sukupuoleen.

Tätä kirjoittaessa Suomessa on edelleen voimassa laki, jonka mukaan ainoastaan korjaushoidot läpi käynyt lisääntymiskyvytön transihminen voi saada muutoksen juridiseen sukupuoleensa, mutta eduskunnan käsittelyyn on menossa lakialoite, joka sallisi henkilötietojen muuttamisen omalla ilmoituksella. Lakimuutos auttaisi esimerkiksi sellaisia ihmisiä, jotka eivät vielä ole saaneet lääketieteellisiä hoitoja, mutta ovat jo transitoituneet sosiaalisesti eli elävät sukupuoli-identiteettinsä mukaisesti ja blendaavat käyttämänsä nimen, ulkonäkönsä, ja käyttäytymisensä perusteella (Oikeus olla.)

Kaikki transihmiset eivät käy samanlaista transitioprosessia läpi. Jokaisen tie on omanlaisensa, ja osa ei koe tarvetta medikaaliseen transitiioon. Monet kuitenkin lähtevät jossain elämänsä vaiheessa prosessiin, johon kuuluu hormonihoitoja ja leikkauksia.

Esittelen tässä erikseen FTM (female to male) ja MTF (male to female) -hoitoja.

3.1 Female to male, FTM

FTM- hoidoissa kehoa muokataan maskuliinisemmaksi. Rinnat ja kohtu voidaan poistaa, ja ulkoisia sukuelimiä muokata kirurgisesti (Standards of Care V7, 10). Leikkaukset vaikuttavat laulamiseen ainoastaan siinä määrin kuin mistä hyvänsä kirurgisesta toimenpiteestä toipuminen. Mikäli rintakehän alueelta poistuu paljon massaa, se saattaa vaikuttaa hengitykseen ja tukeen.

Hormonihoito aiheuttaa lihasmassan kasvua ja maskuliinisempaa muotoa ja karvoitusta. Erityisen nopeasti testosteroni vaikuttaa kurkunpäähän ja aiheuttaa äänihuulten turvotusta ja massan kasvua. Tästä seuraa äänenmurros, ja ääni madaltuu pysyvästi. Useimmilla tuntuu kurkun kuivumista ja äänen jäykistymistä. Äänenmurros voi kestää noin kolmesta kuukaudesta kahteen vuoteen, ja ääni on sinä aikana vaikeasti hallittavissa (Standards of Care V7, 35.)

Alexandros Constansuksen tutkimuksessa transmiesten lauluäänen kehityksestä havaittiin, että paras tulos saatiin, kun hormonihoito aloitettiin vähitellen pienemmällä annoksella kuin yleensä transitioprosessissa. Mitä nuorempina hormonihoito aloitetaan, sitä lähemmäs cismiäntä yleensä päästään, sillä kilpirusto ei nuorilla ole vielä täysin luutunut. Vanhemmilla hormonihoitoon lähtevillä ei enää kasva aataminomenaa, ja äänihuulten kasvua rajoittaa kilpiruston koko. Äänihuulten pituus ei kasva, ja ääni ei välttämättä saavuta samaa voimaa kuin cismiehillä. Äänen muutos on kuitenkin joskus niin huomattava, että entisen sopraanon rekisteri saattaa laskea aina bassoksi asti. On yksilöllistä, asettuuko ääniala basson, baritonin vai tenorin korkeuteen. On myös mahdollista, että korkeampi rekisteri jää enemmän tai vähemmän käyttökelpoiseksi matalan lisäksi (Constansis 2008.)

3.2 Male to female, MTF

MTF-hoidoissa kehoa muokataan feminiinisemmäksi. Kasvojen karvoitus poistetaan, sukuelimiä voidaan muokata kirurgisesti, ja aloittaa testosteronin ja muiden androgeenien eli mieshormonien eritystä hillitsevää ja estrogeeniä lisäävää hormonihoitoa (Standards of Care V7, 10).

Kriittinen ero FTM-hoitoihin on siinä, että estrogeeni ei samalla tavalla pienennä äänihuulia ja nosta ääntä kuin testosteroni kasvattaa. Äänen naisellisuutta lisätään ja

korkeutta kasvatetaan ääniterapialla ja joskus kirurgisilla operaatioilla, joissa saatetaan esimerkiksi pienentää kilpirustoa tai kuroa äänihuulia kiinni. Nämä operaatiot kuitenkin joskus vain poistavat kaikkein matalimmat taajuudet, eivätkä automaattisesti nosta äänen tasoa yhtä korkeaksi kuin useimmilla cisnaisilla. Riskinä on myös, että ääni jää pysyvästi käheäksi ja ääniala kapeaksi (Standards of Care V7, 50, 58) (Lessley 2017, 61–66.)

3.3 Translaulajien kokemuksia äänen muuttumisesta

Kaikki haastateltavani kertoivat äänen muutoksen olleen tärkeä osa transitioprosessia. Liian korkea ääni aiheutti dysforian tuntemuksia. Erityisen ikävä kokemus oli yhdellä henkilöllä, joka ennen transitiotaan esitti mieshahmoa näyttämöllä ja sai kuulla kritiikkiä siitä, että hänen äänensä pitäisi olla matalampi. Kommentit siitä, miten hän ei ollut ”tarpeeksi miehekäs”, oli sukupuolirooliaan hakevalle transmiehelle vähintäänkin tahdittomasti sanottu, ja vaikka kommenttia ei ehkä ollut tarkoitettu loukkaavaksi, tuntui se julkiselta hyökkäykseltä hänen sukupuoli-identiteettiänsä vastaan. Myös Seesjärvi (2015, 51) puhuu dysforiaa ruokkivien kommenttien musertavuudesta. Silti hormonihoidojen aloittaminen ei aina ollut helppo päätös. Kaksi haastateltavistani oli opiskellut laulua tavoitteellisesti jo ennen transitiota. Heille oli kova paikka ryhtyä muuttamaan ääntään, sillä se tarkoitti sitä, että he myös menettäisivät koulutetun mezzosopraano- tai sopraanoäänensä. Ei myöskään ollut mitään takeita siitä, että kaikki aiemmat lauluopinnot eivät menisi hukkaan. Kolmas haastateltava ei käynyt aktiivisesti laulutunneilla, mutta lauloi säännöllisesti julkisesti, ja tästä saatu positiivinen palaute sai hänetkin arkailemaan prosessiin lähtöä. Tietoa oli vaikea saada, eikä transpoliklinikallakaan ollut asiantuntemusta lauluäänien muuttumisen suhteen. Pelon mahdollisesta lauluäänien menetyksestä voitti kuitenkin jokaisen kohdalla lopulta tarve löytää oma, autenttinen äänensä.

Monet olivat löytäneet Constansiksen ohjeen hormonihoidojen aloittamisesta pienellä määrällä ja asteittaisesta lisäämisestä, ja noudattaneet sitä. Haastateltavillani ääni muuttui lopulta varsin nopeasti. Muutaman kuukauden aikana kukin oli vaihtanut fakkia täysin. Yksi seurasi äänensä muuttumista laulaen päivittäen asteikoita ja tuttuja kappaleita muuttaen sävellajia tarpeen mukaan. Toinen teki opettajan johdolla helppoja harjoituksia pitäen ääntään liikkeessä. Limakalvot kuivuivat herkästi, ääni jäykistyi, ja ääniala kapeni olemattomaksi ennen kuin alkoi taas aueta.

Ne henkilöt, jotka olivat laulaneet paljon jo ennen transitiota, kertoivat myös muutoksista siinä, miten he ylipäättään hahmottavat laulumusiikkia. Muutoksia ilmeni esimerkiksi siinä, mitkä äänet korostuvat kuorotekstuurissa ja siinä, miten he pystyivät solfaamaan uutta laulua suoraan nuoteista. Vanhaan lihasmuistiin siitä, miltä minkäkin nuotin tuottaminen kurkussa tuntuu, ei enää voinut luottaa. Vaikka muutos oli haluttu, entisen äänen menettäminen saattoi vaatia suruprosessin läpi käymisen.

Oman äänen puuttuminen on pahimmillaan suuren ahdistuksen lähde, ja sen löytyminen on parhaimmillaan merkittävä apu itsetunnon kasvussa. Laulavilla transihmisillä sekä äänidysforiasta kärsiminen, että mahdollisuus sen voittamisesta saavutettuun omanarvontunnon vahvistumiseen korostuvat voimakkaampina kuin niillä, jotka eivät laula tai harjoita ääntään aktiivisesti. Korkealle yltävä tenoriääni on kuoromaailmassa kaikkein arvokkainta valuuttaa niin mies- kuin sekakuoroissa, joten transmies, jonka ääni jää korkeammaksi kuin olisi toivonut, saattaakin saada kuorossa tilaisuuden kuulla kehuja korkeasta äänestään ilman, että se tuottaa ristiriidan hänen miehisen identiteettinsä kanssa. Kuoroyhteisössä hyväksytyksi ja halutuksi itsensä tunteminen, tai ammatillisten tilaisuuksien tarjoutuminen laulajana, antavat validaatiota paitsi taidollisille ja taiteellisille ansioille, myös sukupuoli-identiteetille. Seesjärvin toteaa, että äänen muututtua ”ääneen kohdistuva kritiikki tuntuu henkilökohtaisemmalta ja rohkaisevan palautteen merkitys on kasvanut. Tunne siitä, että kelpaa miehenä sekä fyysisesti että äänellisesti, on erityisen tärkeää” (Seesjärvi 2015, 36.)

4 TRANSIHMINEN LAULUTUNNILLA

Ääni on keskeinen osa ihmisen ilmaisua. Tavallisesti se on selkeästi sukupuolittava. Monet transihmiset arastelevat puhumistakin, saati laulamista, joten ylipäättään laulutunnille lähteminen vaatii eri tavalla rohkeutta, tai kenties sitä, että on jo valmiiksi sinut oman uuden äänensä kanssa. Haastateltavani olivat kaikki FTM-transitiota läpi käyneitä, joiden ääni oli hormonien ansiosta madaltunut. Tämän pienen otannan ja myös heidän kertomansa perusteella vaikuttaisi olevan harvinaisempaa kohdata klassisen puolen MTF-transitioituneita laulajia. Jotain vaikutusta saattaa olla silläkin, että useampi haastateltavistani ei suoraan identifioitu mieheksi, vaan jollain tavalla muunsukupuoliseksi. Jos muutenkin ilmaisussaan sijoittuu binäärin väliin tai ulkopuolelle, ei ehkä ole yhtä suurta kynnystä päästää ääntään kuuluville.

Kevyen musiikin puolelta löytyy enemmän laulavia transnaisia, sillä siinä musiikkityylissä naisten laulutekniikka on enemmän rintaäänivoittoista kuin klassisessa musiikissa. Siten transnaisten laulutekniikka on ko. musiikissa jo valmiiksi lähellä miesten tekniikkaa. Toisaalta pop/jazz-laulussa sallitaan pää-äänessä naiselliselta kuulostavaa huokoisuutta, jota klassisessa laulutekniikassa pyritään välttämään. Myöskään käytettävän äänialan laajuus ei ole yhtä suuri kuin klassisessa musiikissa (Laasanen 2016, 16-18.) Karaokeisännät ja -emännät osaavat kertoa, että jos nainen haluaa laulaa alun perin miehelle kirjoitetun laulun, sen korkeutta nostetaan tavallisesti vain terssin verran. Klassisella puolella tenorit ja sopraanot taas laulavat sukupuolittamatonta ohjelmistoa, kuten liedejä, täsmälleen samasta sävellajista, oktaavin päässä toisistaan. Mutta vaikka lyyrisen sopraanon fakki ei ehkä olekaan useimpien transnaisten saavutettavissa, mezzosopraanon tai alton ääniala voi hyvinkin olla. Laulavathan kontratenoritkin samalta korkeudelta.

Laulunopettaja voi olla osaltaan vaikuttamassa siihen, että jo ennen transitiota ja sen aikana oppilas kokee laulutunnit turvalliseksi paikaksi hakea ääntään ja laulajaidentiteettiään, kehittyen samalla musiikillisesti. Tämä on mahdollista silloin, kun opettaja osaa ottaa huomioon opiskelijan erityistarpeet ja kohdella häntä aivan "tavallisesti" sillä samalla huomaavaisuudella, tahdikkuudella ja ammattitaidolla kuin kaikkia muitakin oppilaitaan. He ovat kuitenkin kaikki laulutunnilla samasta syystä: jotta oppisivat laulamaan paremmin. Ihannetapauksessa oppilas voi laulutunnilla päästä kokemaan sen, että tekniikkaa hakiessaan hän ehkä ensi kertaa saa yhteyden kehoonsa ja sen tuntemuksiin ilman muistutusta dysforiastaan (Lessley 2017, 38).

4.1 Sosiaalinen vuorovaikutus

Ensimmäinen neuvo transihmisen kohtaamiseen laulutunnilla on, että aina oppilaan sukupuolta ei ole tarpeen noteerata. Vaikka opettaja pitäisikin oppilaan ääntä erikoisena ja epäilisi, että hän on trans, ei ole tavallisesti sopivaa kysyä siitä heti ensimmäisellä tunnilla. Kukaan ei halua tulla nähdyksi vain oman sukupuolensa edustajana. Sanomattakin on selvää, että negatiivinen huomio ahdistaa. Kuitenkin myös cissukupuolisten joskus osoittama ylenpalttinen, positiivinen kiinnostus, erään haastateltavani ”sukupuolijännäksi” kutsuma ilmiö, saattaa tuntua tungettelevalta. Ihmettely toiseuttaa ja aiheuttaa vähemmistöstressiä.

Lyhyissä opettaja-oppilassuhteissa, kuten mestarikursseilla tai muussa vain tunnin tai pari kestävässä ääni- tai esiintymisvalmennuksessa, asian ei tarvitse tulla millään tavalla puheeksi, jos oppilas ei sitä itse ota esille, varsinkin jos on tarkoitus esimerkiksi keskittyä tietyn kappaleen tulkintaan eikä tehdä syväluotaavaa tekniikka-analyysia. Pidemmässä yhteistyössä, luottamussuhteen synnyttyä voi kohteliaasti kysyä mieltään askarruttavista asioista. Opettajan on tietysti tärkeää tietää, jos oppilas tavoittelee äänensä feminisointia tai maskulinisointia ja lähtee ääntä muuttaviin hoitoihin kuten ääniterapiaan ja hormonihoidoihin. Laulunopettaja saattaakin joskus olla jopa ensimmäisiä, jolle transihminen uskoutuu sukupuoli-identiteetistään. Erityisesti silloin on hyvä, jos opettaja pystyy osoittamaan asiantuntemusta aiheesta tai vähintään tahtoa ammattitaitonsa täydentämiseen.

Haastattelujen ja lukemani materiaalin kuten Seesjärven (2015), Lessleyn (2017) ja Karvisen & Venemäen (2019) perusteella kokosin asioita, joita sukupuolisensitiivisenä opettajana tulisi noudattaa yleisessä kanssakäymisessä joka tunnilla.

- Käytä oppilaan itse ilmoittamaa nimeä, vaikka se poikkeaisikin esimerkiksi koulun tietokannassa ja sähköpostiosoitteessa olevasta virallisesta nimestä.
- Käytä oppilaan toivomaa persoonapronominia, jos puhutte kielellä, jossa ne on sukupuolitettu, esimerkiksi englannin *he/she/they* tai ruotsin *han/hon/hen*. Huomioi myös muunsukupuolisten suosimat neutraalit *they* ja *hen*.
- Vahvasti sukupuolittavat termit kielenkäytössä saattavat satuttaa. Sen sijaan, että puhuisi nais- ja miesäänistä voi esimerkiksi puhua diskantti- ja bassoäänistä.

- On parempi ottaa itse selvää vähintään transsukupuolisuuteen liittyvistä perusasioista kuin olettaa oppilaan aina toimivan kouluttajana.
- Sen korostaminen miten erikoinen ja erilainen ääni oppilaalla on verrattuna cislaulajiin saattaa ruokkia vähemmistöstressiä, vaikka kommentit olisivat tarkoitettuja positiivisiksi.
- Niistä lääketieteellisistä korjaushoidoista, jotka eivät vaikuta oppilaan lauluääneen, ei ole asiallista kysyä ja keskustella.
- Toiseen ihmiseen koskemiseen pitää aina kysyä lupa. Vaikka lupa annetaan, opettajan kannattaa huomioida, että joillakin saattaa olla dysforiasta tai muista traumaista peräisin olevia jännitteitä, jotka aiheuttavat kehon lukkiutumista kosketuksen seurauksena. Jos opettaja huomaa oppilaan arastelevan kosketusta, kannattaa yrittää löytää muita keinoja välittää sama opetus. Näin myös silloin, vaikka kosketus olisikin asiallinen ja opettaja kokisi siihen olevan tarvetta tunnin puitteissa, esimerkiksi hengityksen tukea haettaessa.
- Jotkut transmaskuliiniset saattavat varsinkin ennen transitiota käyttää bindereitä eli sitoa rintakehäänsä litteämmäksi, mikä voi tehdä rintakehän alueesta kosketusherkan paikan, myös selän puolelta. Binderi myös rajoittaa hengittämistä ja siten laulamista. Silti opettajan ei pidä mennä kieltämään sitä tai syyllistää oppilasta sen käyttämisestä.
- On oltava erityisen varovainen siinä, miten sanallistaa rakentavankin kritiikin. Laulajilla on muutenkin taipumusta linkittää itsetuntonsa vahvasti siihen, miten ääni soi ja minkälaista palautetta siitä saa, ja translaulajilla se tuntuu kaksin verroin voimakkaampana.
- Jos erehdyksessä sanoo tai tekee jotain sopimatonta, on hyvä pyytää anteeksi vilpittömästi, mutta ei liioitellun vuolaasti, jolloin huomio siirtyy lauluopiskelijan kokemasta loukkauksesta opettajan tunteisiin. Loukatun ihmisen tehtävä ei ole antaa loukkaajalle synninpäästöä ja vahvistusta siitä, että opettaja ei ole huono ihminen. Opettajan tehtävänä on kiittää saamastaan opista ja toimia ensi kerralla paremmin.

Haastateltavani kertoivat siitä, miten laulunopettajat ovat heihin suhtautuneet. Onneksi he olivat välttyneet huonoimmilta kokemuksilta. Päivittelyä ja ihmettelyä on tunneilla silti joskus ollut, erityisesti transitioprosessin aikana. Yksi haastateltava kertoi saaneensa sellaisia kommentteja opettajalta, jotka menivät liikaa henkilökohtaisuusiin, kuten ulkonäön muuttumiseen kehon muokkautuessa hormonien vaikutuksesta. Hän

koki opettajan uudella tavalla kiinnostävän huomiota häneen persoonana sen sijaan, että fokus olisi ollut lauluinstrumentin kehittämisessä. Jotkut opettajat olivat lähteneet itsenäisesti hakemaan tietoa, mutta ainoastaan Damian Seesjärven opetuksessa käyneet olivat päässeet kokemaan sen, että opettaja tiesi transihmisten äänen muutoksesta enemmän kuin oppilas itse puhtaasti oman kokemuksensa perusteella oli oppinut. Kysyttäessä minkälainen ihanneopettaja olisi, ei välttämättä edes osattu ajatella, että opettajalla voisi olla erityistä asiantuntemusta translaulajien äänistä.

Pelko siitä, että tulisi äänenmurroksen jälkeenkin cissukupuolisen opettajan tunnilla kerta toisensa jälkeen nähdä pelkäänsä ”sinä translaulajana” toistui useissa vastauksissa. Toisaalta sellaisille opettajille annettiin kiitosta, jotka ovat osanneet olla vatvomatta transasiaa.

4.2 Opettaja laulunopiskelijan oman äänen löytämisen tukena

Ennen kuin laulunopettaja lähtee tekemään oletuksia oppilaan tavoitteista lauluäänensä suhteen, niistä on hyvä keskustella. Kaikilla ei ole äänidysforiaa, eikä tarvetta blendata muuttamalla äänialaansa. Silloinkin on silti hyvä muistaa ohjeet esimerkiksi sukupuolittavan kielenkäytön ja sopivan ohjelmiston suhteen.

Lauluteknisesti vaatimukset tulee asettaa sen mukaan, mihin laulaja voi kyetä, kun kurkunpään rakenne ei vastaa cislaulajaa, mutta tulkinnassa ja esiintymisessä ei tarvitse muistuttaa siitä, että kyseessä on transihminen.

Suurimman haasteen edessä laulunopettaja on silloin, kun oppilaan lauluääni on voimakkaassa muutoksessa hormonien ja muiden hoitojen takia. Kuten yleensäkin äänenmurroksen aikana, myös transition aikana on hyvä pitää ääntä liikkeessä laulamalla. Transitiovaiheessa ääni on vaikeasti hallittavissa ja saattaa väsyä helposti, joten sekä opettajalta että oppilaalta vaaditaan paljon kärsivällisyyttä. Opettajan on hyvä tarjota riittävän helppoja harjoituksia, joita hän on valmis muuttamaan tarpeen mukaan, esimerkiksi hitaasti puoli- tai kokosävelittäin liukumista oppilaalle sopivalla alueella. Seesjärvi koki, että säännöllinen harjoittelu äänenmurroksen aikana yhdistettynä hitaasti annosteltuihin hormoneihin auttoi paljon myös puheäänien asettumisessa (Seesjärvi 2015, 40, 46–47.)

Äänenmurroksen aikana tutun, neutraalin kappaleen laulamista voi harjoittaa siten, että se sovitetaan uuteen sävellajiin tarpeen mukaan. Kun ääni alkaa asettua omalle

tasolleen voi kuitenkin olla hyödyllistä ottaa oppilaalle täysin uusi ohjelmisto. Laulut asettuvat vahvasti laulajien lihasmuistiin, ja vanhalla tekniikalla opetellut laulut ovat omiaan sotkemaan uuden tekniikan harjoittamista. Riippuen oppilaan taitotasosta ja mieltymyksistä hän voi kaivata uusien kappaleiden melodian opettelussa enemmän opettajan tukea, sillä äänen sovittaminen uuteen lauluun vie usein pidempään kuin ennen transitiota. Vaihtoehtoisesti oppilas saattaa nimenomaan haluta opetella uudet laulut aina ensin rauhassa kotona.

Sekä Lessley (2017, 36, 73) että Seesjärvi (2015, 48) korostavat hengitystekniikan ja kehon rentouden merkitystä. Oppilas on saattanut vuosia tuntea olevansa erillään kehostaan, ja olisi tärkeää, että oppilas löytäisi yhteyden kehoonsa rentouden eikä kiristyksen kautta. Kurkunkpää jännittyy helposti, jos ääntä yrittää painaa ylös tai alas, ja ääni väsy nopeasti. Haastateltavillani oli kokemuksia siitä, miten paljon fyysisemmäksi laulu oli muuttunut äänenmurroksen jälkeen. Kehossa olevien lukkojen avaaminen ja syvähengityksen harjoittelu ovat ensimmäisiä askeleita kohti vapaata äänentuottoa.

Sekä transnaiset että transmiehet hyötyvät rinta- ja päärekisterien tunnistamisesta ja harjoittamisesta erikseen. Äänellisesti olisi hyvä työskennellä oppilaan koko äänialan kanssa, mutta liika matalan rekisterin työstäminen transnaisilla tai korkean rekisterin työstäminen transmiehillä saattaa laukaista dysforian tuntemuksia. Opettajan on hyvä olla tarkkaavainen mahdollisten jännitteiden ilmaantumisesta oppilaan ääneen, ja tarvittaessa kysyä mitä mieltä oppilas on matalan tai korkean rekisterinsä käytöstä (Lessley 2017, 33, 70.)

Lessley suosittelee, että transmiesten kanssa passaggiota eli rekisterinvaihdosta työstettäisiin jokaisella tunnilla. Vaikka ennen äänenmurrosta rekisterinvaihdos olisi ollut vaivaton, äänen madaltuminen ja laulun muuttuminen rintaäänivoittoisemmaksi aiheuttaa lähes poikkeuksetta sen, että passaggion yli laulaminen pitää opetella kokonaan uudestaan (Lessley 2017, 46.)

Sopivia kappaleita etsittäessä pätevät normaalit säännöt oppilaan taitotason ja äänialan huomioimisesta. Tarjolla on paljon neutraalia ohjelmistoa niin pop/jazz-laulussa kuin klassisen musiikin kansanlauluissa, liedeissä, ja kirkkomusiikissa. Musiikkiteatterin ohjelmisto on vahvasti sukupuolittunutta, ja sopivien laulujen löytäminen musikaaleista ja oopperoista vaatii enemmän harkintaa. Vuosia ennen AMK-opintojeni alkua olin vastuussa eräästä musiikkiprojektista, johon liittyi laulajien roolittamista tunnettuihin, selkeän binäärisesti sukupuolittuneisiin rooleihin. Minuun teki

suuren vaikutuksen se riemastus, jota silloin vielä alton äänialalla laulava transmies osoitti, kun hän sai baritoniroolin. Hän lauloi osansa silloisesta äänialastaan, oktaavia korkeammalta kuin mihin se oli kirjoitettu, ja se toimi erittäin hyvin esityksessä. Se osoitti minulle, miten tärkeää on tarjota mahdollisuuksia oman sukupuolensa ohjelmiston harjoittamiseen ja esittämiseen. Mitään ei tarvitse tyrkyttää tai tuputtaa, mutta erityisesti, jos oppilas itse niin toivoo, opettajalta olisi hyvä löytyä ehdotuksia sopiviksi, oppilaan sukupuolen mukaisiksi kappaleiksi.

Kappaleita voi myös tarpeen vaatiessa transponoida. Eikä opettajan tarvitse pelätä, että kukaan vasta hormonihoidon aloittanut nuori translaulaja alkaisi tuoda mitään ”*Sarastroa*” (matala basso) tai ”*Yön kuningatarta*” (korkea sopraano) laulutunnille ja loukkaantuisi, kun opettaja kertoo niiden olevan liian vaativia hänelle. Harva minkään sukupuolisista laulajista kykenee kyseisiin rooleihin, ja siinä missä kaikki laulajat jossain määrin hakevat omaa fakkiaan ja kokevat epävarmuutta sen suhteen, mitkä kappaleet ja roolit hänelle parhaiten sopivat, translaulajat kokevat sitä monin verroin. Opettajan tulisi ennemminkin olla altis rohkaisemaan oppilaitaan kuin varautua tyrmäämään itsestään liikaa luulevien lauluoppilaiden haaveita.

Oopperoista ja oratorioista löytyy miesrooleja, jotka on alun perin kirjoitettu kastraatteja ajatellen korkealle äänelle. Näitä niin kutsuttuja housurooleja laulavat nykyisin mezzosopraanot ja kontratenorit. Transmiehelle, joka ei ole vielä transitoitunut, tai joka ei kärsi äänidysforiasta, nämä roolit voivat olla kokeilemisen arvoisia. Transnaiselle kyseisiä rooleja ei tule tarjota paitsi, jos oppilas osoittaa itse niihin kiinnostusta, sillä miehen esittäminen näyttämöllä tai jo pelkästään aarian työstäminen saattaa palauttaa dysforian tunteen, eikä silloin laulaminenkaan onnistu.

Varhaisen oopperan aikana kastraatit lauloivat yleensä myös naisrooleja, sillä naisten esiintyminen lavalla oli kielletty. Mutta koska roolit on kirjoitettu korkeaa fakkia ajatellen, ne eivät yleensä yhtä hyvin sovellu matalaäänisille transnaisille kuin housuroolit transmiehille.

4.3 Ääniharjoituksia

Syvähengitys: Oppilas makaa selällään lattialla ja hengittää syvään, tarkkaillen keuhkojensa ja vatsan laajenemista. Kontakti lattiaan auttaa havainnoimaan, missä hengitys tuntuu. Keskittyen pitämään kurkunpään rentona oppilas ottaa syvään henkeä

ja [s]-äännettä käyttäen päästää ilman hitaasti ulos. Harjoitus voidaan toistaa lattialla äänneillä [f] ja [θ], ja sitten seisaaltaan. Tärkeää on antaa oppilaan rauhoittaa hengityksensä aina harjoitusten välillä.

Päärekisteri: [u]-vokaali auttaa päärekisterin tunnistamisessa ja harjoittamisessa. Erityisesti transnaiset hyötyvät pää-äänivoittoisen laulutekniikan harjoittelusta ja sen miksaamisesta rintaäänien kanssa passaggion molemmin puolin.



Kuva 1. Harjoitus u-vokaalilla.

Rintarekisteri: [ä]-vokaali auttaa rintarekisterin tunnistamisessa ja harjoittamisessa. Transmiehillä voi olla hyödyllistä korostaa äänen puheenomaisuutta ja rentoa tuottamista, transnaisilla kirkasta ja etistä sointiväriä.



Kuva 2. Harjoitus vä-tavulla.

5 LOPUKSI

Esitin haastateltavilleni viimeisenä kysymyksenä, mitä he vielä toivoisivat laulunopettajien tietävän transihmisistä. Kuinka ollakaan – kaikkien vastaus oli sama, vain hieman eri tavoin muotoiltuna. Kaikki toivoivat opettajien ymmärtävän, että jokainen laulaja on yksilö, ja että ei ole olemassa yhtä universaalia transkokemusta. He tuntuivat arvostavan pyrkimystäni oppia aiheesta lisää ja jakaa tietoa myös kollegoilleni.

Kaikkein valaisevin teema itselleni on ollut kuulla, miten vahvasti transihmisten äänen muutoksessa on kyse oman äänen löytämisestä. Äänen vapautuminen vaatii usein paljon töitä ja vanhojen traumojen ja lukkojen avaamista, mutta mahdollistaa lopulta laulajalle autenttisen itseilmaisun niin esiintymislavalla kuin arkielämässä.

Aiheeseen tutustuminen on paitsi avannut käsitystäni translaulajien kohtaamista äänellisistä ja muista haasteista, myös osoittanut sen, miten paljon minulla on vielä opittavaa. Toivon, että pääsen musiikkipedagogin työssäni toteuttamaan nyt jo oppimaani ja kartuttamaan kokemustani monenlaisten laulajien ja äänten parissa.

LÄHTEET

- Brisson, L., 2017. Androgyny. Viitattu 2.6.2021
<https://oxfordre.com/classics/classics/abstract/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-8063>.
- Constansis, A. 2008. The Changing Female-To-Male (FTM) Voice. *Radical Musicology*, volume 3. Viitattu 28.5.2021 <http://www.radical-musicology.org.uk/2008/Constansis.htm>.
- Karvinen, M., Venemäki, E. 2019. Tilaa moninaisuudelle! Opas seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhdenvertaisuuden edistämiseen. Viitattu 28.7.2021
<https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/14323821/HLBTI-opas+viranomaisille/9175485d-682f-5b16-674e-4fe407024ade/HLBTI-opas+viranomaisille.pdf>.
- Laasanen, H. 2016. Pop/jazz-laulunopetuksen haasteet klassisen laulutaustan omaavan oppilaan kanssa. AMK opinnäytetyö, Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Lessley, E. 2017. Teaching Transgender Singers. A dissertation for Doctor of Musical Arts, University of Washington.
- Lääkäriliitto 2021. Sukupuoli-identiteetin erilaiset ilmentymät. Viitattu 28.5.2021
<https://www.laakariliitto.fi/laakarin-etiikka/hoidon-erityiskysymyksiä/sukupuoli-identiteetin-erilaiset-ilmentymät/>.
- Mathur, T. 2018 Tertiya Prakriti: the hidden third gender in Hinduism. Viitattu 2.6.2021
<https://www.pinknews.co.uk/2018/03/06/tritiya-prakriti-hinduism-hijras/>.
- Oikeus olla. Viitattu 28.5.2021 <https://transry.fi/oikeus-olla-kansalaisaloite/>.
- Seesjärvi, D. 2015. Kohti autenttista ääntä ja itseilmaisua – Transmiesten äänenmuutos psykofyysisenä kokemuksena. YAMK-opinnäytetyö, Metropolia.
- Seta 2021. Sateenkaarisanasto. Viitattu 28.5.2021
<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>.
- Standards of Care V7 – Hyvän hoidon suositus 2017. Viitattu 2.6.2021 https://seta.fi/wp-content/uploads/2017/11/Standars_of_care_V7_hyvan_hoidon_suositus.pdf.
- Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021. Sukupuolen moninaisuuden sanasto. Viitattu 28.5.2021 <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/sukupuolen-moninaisuuden-sanasto/>.
- Wessman, T. 2021. Väsyneet ja kyllästyneet – sukupuolivähemmistöt ja taide. Viitattu 28.5.2021
<https://transry.fi/vasyneet-ja-kyllastyneet-sukupuolivahemmistot-ja-taide/>.

Opinnäytetyön taiteellisen osion mainos ja linkki

Armindan rooli W.A. Mozartin oopperassa La Finta Giardiniera, joka esitettiin Sigyn-salissa 5.–9.4.2019.

https://www.youtube.com/watch?v=TH9Lz7_KaJ4

Mozart
La Finta Giardiniera
opera à la carte

ohjaus
Marianna Metsälampi
musiikin ohjaus
Marko Autio

Sigyn-sali
Linnankatu 60, Turku

esitykset
5.4. klo 19
7.4. klo 14 & 19
8.4. klo 19
9.4. klo 19

lippuhinnat:
ennakkoon 12€/6€
ovelta 15€/8€, vain käteisellä
liput ennakoon:
taideakatemia.tapahtumiin.fi

TURKU AMK
TURKU UNIVERSITY OF
APPLIED SCIENCES